

Серія “ГОЛОСИ ЄВРОПИ”

УГОРЩИНА

SZERB Antal

ÚTAS
ÉS HOLDVILÁG

Антал СЕРБ

ПОДОРОЖНІЙ І МІСЯЧНЕ СЯЙВО

Роман

*Переклад з угорської
Олександра ВЕШЕЛЕНІ*

КИЇВ • ЗНАННЯ

Частина I

Весільна подорож

Поважний, я беру все жартома.
А далі що? Дукат мене загіє,
Я прошений — і гнаний усіма¹.
Ф. Війон

1

У поїзді ще не було жодних проблем. Усе почалося у Венеції, в провулках.

Вже коли вони запливали з вокзалу на мотоскафі² й оминули Гранд-канал задля коротшого шляху, Мігай зауважив провулки справа та зліва. Але тоді вони ще мало його цікавили, бо попервах його цілковито захопила венеційськість Венеції: вода поміж будинками, гондоли, лагуна і цеглясто-рожевий блиск міста. Адже Мігай був в Італії вперше, у віці тридцяти шести років, у весільній подорожі.

Упродовж довгих літ блукань він побував усюди, роками жив в Англії та Франції, але завжди оминав Італію, відчувачи, що її час іще не настав, він ще не готовий до неї. Італію

¹ Переклад Святослава Гординського (Гординський С. Колір і ритми : Поезії. Переклади / упоряд., вступ. ст. та приміт. М.М. Ільницького. — К. : Час, 1997. — С. 359). (Тут і далі — прим. пер.)

² З італ.: моторний човен.

він відклав до справ дорослих, як і плодіння нащадків, по-тайки навіть боявся її, боявся, як палючого сонця, аромату квітів чи надто вродливих жінок.

Якби він не одружився і не мав наміру розпочати своє шлюбне життя із закономірної італійської подорожі, можливо, він би відкладав цю мандрівку аж до скону. Цього разу він теж приїздив не в саму Італію, а у весільну подорож, що було геть іншим. Зрештою він уже міг це зробити, бо був жонатим чоловіком. Тепер, думалося, йому вже не загрожує небезпека на ймення Італія.

Перші дні проходили мирно, поміж подружніми радощами і стриманішими, ненапруженими оглядинами міста. Як то було заведено у людей високоінтелігентних та вельми самокритичних, Мігай та Ержі старалися відшукати правильну середину між снобізмом й антиснобізмом. Вони не втомлювали себе до смерті, аби потрапити всюди, куди радить беккер¹, але ще менше їм хотілося бути серед тих, що після повернення додому хвалькувато кажуть: “А музеї... в музеї ми, звісно ж, не ходили”, — після чого гордо презираються між собою.

Одного вечора вони були в театрі, і коли повернулися звідти до готелю, у холі Мігай відчув, що з приємністю би випив іще чогось. Він не знав чому саме, але найбільше йому хотілося солодкого вина, він пригадав особливий, класичний аромат самоського і те, як часто смакував його в Парижі, в маленькій винарні на Рю-де-Пті-Шан, 7, і думав про те, що Венеція — то вже ледь не Греція, тож тут напевне можна купити самоське вино чи, скажімо, мавродафні, бо з італійськими винами він ще не розібрався. Він попросив Ержі, щоб та піднялася нагору сама, а він прийде, щойно трохи вип’є — направду лише бокал — казав він серйозним тоном, бо Ержі, також з удаваною серйозністю, закликала його до стриманості, як годиться молодій дружині.

Відійшовши від Гранд-каналу, вздовж якого простягався їхній готель, він потрапив на вулиці, прилеглі до Фрецерії,

¹ Путівник (заст.).

де навіть у таку нічну пору з дивовижною мурахоподібністю, притаманною мешканцям цього міста, гуляло чимало венеційців. Люди ходили тут лише окремими маршрутами, мов мурахи, які мандрують по садовій доріжці; інші вулиці залишалися порожніми. Мігай теж притримувався мурашиної дороги, бо гадав, що бари і ф'яскеттерії¹ напевне простягаються вздовж людних вулиць, а не в сумнівних морках спорожнілих провулків. Він таки натрапив на численні заклади, де продавали напої, але чомусь жоден з них не був тим, чого він шукав. Кожен мав якусь ваду. В одному були аж занадто елегантні люди, в інших — надто прості, і з жодним із них він не міг засоціювати напій, який шукав. У того мав би бути дещо прихованіший смак. Потроху він став відчувати, що його можна придбати лише в одному місці у Венеції, і це місце він мусить знайти, спираючись на інстинкт. Саме так він опинився у провулках.

Вузенькі вулиці переходили у ще вужчі, і куди б він не йшов, усі вони ставали дедалі тіснішими й темнішими. Розвівши обидві руки в сторони, він міг одночасно торкатися двох протилежних фасадів мовчазних будинків з великими вікнами, за якими, як йому здавалося, куняли таємничо-інтенсивні італійські життя. Настільки близько, що ці нічні блукання вже переступали межі гречності.

Що це були за дивні чари й екстаз, які охопили його тут поміж провулків, чому він відчував себе так, ніби нарешті вернувся додому? Можливо, про щось подібне могло мріяти дитя — те дитя, що мешкало у віллах із садами, але боялося просторих речей, — або ж підліток, що хотів жити у настільки тісному місці, де кожен квадратний сантиметр має власний сенс і десять кроків означають уже порушення межі, де минають десятиліття за хистким столом і цілий людський вік у кріслі; але й це було непевно.

Так він блукав поміж вуличками, доки не збагнув, що вже світає, а він опинився у протилежному кінці Венеції, на Новому березі, звідки виднівся цвинтарний острів і далі —

¹ З італ.: винарні.

інші загадкові острови, серед них Сан-Франческо-дель-Дезерто, який колись був лепрозорієм, а ще далі — будівлі Мурано. Там мешкала венеційська біднота, до яких зиск від туристів доходив лише здаля і меншою мірою, там була розташована і місцева лікарня, звідки відчалювали гондоли з мерцями. Дехто вже прокидався і прямував на роботу; і світ був таким безмежно тужливим, як ніби людині всю ніч не виходило заснути. Він знайшов гондольєра, який відвіз його додому.

Ержі вже давно було зле від хвилювання та втоми. Лиш о пів на другу вона згадала, що, попри весь скепсис, безсумнівно, у Венеції теж можна подзвонити в поліцію — що вона і зробила з допомогою нічного порт'є, звісно, безрезультатно.

Мігай усе ще виглядав, мов лунатик. Він страшенно втомився і не міг дати притомних відповідей на запитання Ержі.

— Провулки, — казав він, — треба ж було хоч раз глянути на них уночі, це ж також частина, інші теж так роблять.

— Але чому ти не попередив, чи не взяв мене з собою?

Мігай не міг відповісти на це, він заліз у ліжко з ображеним виглядом і заснув із величезним відчуттям гіркоти.

“Невже це і є шлюб, — думав він, — невже вона аж настільки не розуміє, і будь-які пояснення марні? Щоправда, я і сам цього не розумію”.

2

Та Ержі не заснула, довго лежала зі зморщеним чолом, сплівши руки під головою, і роздумувала. Жінки зазвичай краще справляються з безсонням і роздумами. Для Ержі не було новинкою і несподіванкою, коли Мігай робив чи говорив щось незрозуміле для неї. Певний час їй вдавалося приховувати це нерозуміння — мудро не розпитувала і поводитися так, наче споконвіку все, пов'язане з Мігаєм, було їй ясно. Вона знала, що оця мовчазна квазіперевага, про яку Мігай думає як про успадковану інстинктивну мудрість жі-

нок, є найсильнішим інструментом утримання Мігая. Він був переповнений страхами, а Ержі виконувала роль заспокоювачки.

Але усе має свої межі, та й загалом — вони тепер подружжя, поїхали в солідну весільну подорож, тож зникати кудись на всю ніч — таки дивно. На мить їй спала природна жіноча думка про те, що Мігай, можливо, розважався у товаристві іншої жінки, але далі вона відкинула її як цілковиту неможливість. Окрім того, що такі речі були для нього абсолютно неприйнятними, вона знала також, наскільки боязко й обережно поводить себе Мігай з будь-якою незнайомкою, як лякають його хвороби, наскільки йому шкода грошей, та й узагалі — як мало його цікавлять жінки.

Водночас було б дуже втішно знати, що Мігай просто був у якоїсь жінки. Тоді зникла би ця непевність, цілковито порожня темрява, неможливість уявити те, де і як Мігай провів цю ніч. Вона пригадала свого першого чоловіка, Золтана Патакі, якого покинула заради Мігая. Ержі завжди знала, котра із дружок є актуальною подругою Золтана, хоча той був судомно, сором'язливо і розчулено стриманим, і чим сильніше прагнув щось приховати, тим більше Ержі ставало усе ясно. Мігай же був цілковитою протилежністю: він завжди намагався пояснювати кожен свій рух з незграбною сумлінністю, маніякально прагнув, щоб Ержі пізнала його цілком, і чим більше він пояснював, тим заплутанішим все ставало. Ержі давно знала, що нездатна зрозуміти Мігая, бо Мігай мав секрети, в яких не хотів зізнаватися навіть собі, і Мігай теж не зрозуміє її, бо навіть думки не має про те, щоб цікавитися внутрішнім життям когось окрім себе. І попри все вони одружилися, бо Мігай з'ясував, як ідеально вони розуміють одне одного, їхній шлюб заснований на цілковито раціональних підвалинах, а не плинних пристрастях. Цікаво, як довго можна підтримувати цю фікцію?

Кількома днями пізніше, однієї ночі вони прибули в Равенну. Наступного ранку Мігай прокинувся удосвіта, вдягнувся й пішов. Він сам хотів подивитися знамениті візантійські мозаїки — найвизначнішу пам'ятку Равенни, бо натоді вже збагнув, як багато є справ, якими він не може поділитися з Ержі, і ця теж належала до таких. З погляду історії мистецтв, Ержі була набагато освіченішою та сприйнятливішою за нього, вона вже була в Італії, тож зазвичай Мігай довіряв їй, що варто подивитися і що варто думати про побачення, картини цікавили його лише зрідка, випадково, подібно до блискавки — одна з-поміж тисячі. Але равеннські мозаїки... ті були пам'ятками його власного минулого.

Колись вони разом розглядали їх, з Ервіном, Тамашем Ульпіусом та Евою, сестрою Тамаша, у великій французькій книжці в Ульпіусів з бентежним та незбагненим страхом, в одну з різдвяних ночей. У величезній сусідній кімнаті самотньо походжав взад-вперед батько Тамаша Ульпіуса. Вони розглядали зображення, спершись ліктями на стіл, і золотисте тло виблискувало на них так, наче світло невідомого походження на дні коридору в шахті. У візантійських рисунках було щось, що сколихало в них зачаєний в найглибших закутках душі жах. За п'ятнадцять хвилин до дванадцятої вони одягли пальта, і зі стиснутим серцем вирушили на опівнічну службу. Ева тоді зомліла; це був єдиний випадок, коли її нерви здали. Після того протягом місяця усе було наповнене Равенною, і в Мігаєві аж дотепер Равенна залишалася якимось невизначеним різновидом страху.

Увесь цей місяць тотального занепаду знову прокинувся в ньому тепер, коли він стояв у базиліці Сан-Вітале, перед чудесною мозаїкою у світло-зелених тонах. Юність зринула раптом з такою інтенсивністю, що його запаморочило, і він мусив спертися на одну з колон. Та це тривало лиш одну мить, після цього він знову став поважним чоловіком.

Решта мозаїк вже зовсім не цікавила його. Він повернувся в готель, дочекався, поки Ержі буде готова, і вони разом

методично роздивилися та обговорили всі пам'ятки. Мігай, звісно ж, не зізнався, що вранці вже ходив у Сан-Віталє, прокравшись у собор трохи сором'язливо, наче щось могло б виказати його, і сказав, що він не такий уже й цікавий, аби компенсувати ранкове схвилювання.

Наступного вечора вони сиділи на маленькій п'яці, перед кав'ярнею, Ержі їла морозиво, Мігай куштував невідомий для нього гіркуватий напій, але той не задовольняв його, тож він мусив ламати голову, чим би перебити той смак.

— Цей запах жахливий, — мовила Ержі. — Куди б ти не пішов у цьому місті, всюди цей сморід. Десь так я собі уявляю газову атаку.

— Нема чому дивуватися, — сказав Мігай. — Це місто заповнено трупним сморідом. Равенна — декадентське місто, воно весь час розкладається, ось уже понад тисячу років. Бедкер теж про це пише. Воно мало три золоті доби, остання з яких була у восьмому столітті після Христа.

— Ех, віслючок, — всміхнулася Ержі. — Завжди думаєш про трупів та трупний запах. Хоча насправді цей сморід йде саме від життя, від достатку: цей запах виробляє завод добрив, той, з якого живе вся Равенна.

— Равенна живе з добрива? Місто, в якому розташовані могили Теодоріха Великого й Данте, місто, порівняно з яким Венеція здається парвеню?

— Так, старий.

— Свинство.

У цей момент на п'яцу з гучним ревінням примчався мотоцикл, і з нього хвацько зіскочив чоловік в окулярах та в мотоциклетному костюмі, мовби з коня. Він оглянувся довкруг, побачив Мігая з дружиною й одразу попрямував до їхнього столика, ведучи мотоцикл біля себе, наче жеребця. Підійшовши до столика, він підняв свої окуляри, ніби скло шолома, і випалив:

— Сервус, Мігаю. Саме тебе я й розшукую.

На превелике здивування, Мігай впізнав у ньому Яноша Сепетнекі. Від несподіванки він не зміг сказати нічого, окрім як:

— Звідки ти знав, що я тут?

— У Венеції в готелі повідомили, що ти поїхав до Равенни. І де б ще могла бути людина в Равенні після вечері, як не на п'яці? Це справді було неважко. Я прибув сюди прямо з Венеції. Але зараз мушу натрохи сісти.

— Ем... дозволь представити тобі мою дружину, — сказав нервово Мігай. — Ержі, цей пан — Янош Сепетнекі, колишній мій однокласник, про якого я... здається, ще ніколи не розповідав тобі. — Після чого він неабияк зашарівся.

Янош оглянув Ержі з неприхованою антипатією, нахилився, потиснув руку, і з того моменту абсолютно не зважав на присутність жінки. Він не сказав жодного слова, лиш замовив лимонад.

Після довгої мовчанки врешті заговорив Мігай.

— Ну, розповідай. Має ж бути якась причина, через яку ти мене розшукав тут, в Італії.

— Розповім згодом. Передусім я хотів тебе побачити, бо чув, що ти одружився.

— Я гадав, ти ще ображаєшся на мене, — сказав Мігай. — Востаннє ми бачилися у Лондоні, в угорському посольстві, тоді ти вийшов із зали. Але ж, звісно, зараз у тебе вже немає причин ображатися, — продовжив він, коли побачив, що Янош не відповідає. — Людина серйознішає. Усі серйознішають і поступово забувають, через що тримали образи на когось упродовж десятиліть.

— Ти говориш так, ніби знаєш, через що я на тебе ображався.

— Звісно ж, знаю, — відказав Мігай і знову зашарівся.

— Якщо знаєш, то скажи, — мовив войовничо Сепетнекі.

— Я не хочу тут... в присутності дружини.

— Мене це не тривожить. Кажі сміливо. Як ти думаєш, чому я з тобою не заговорив у Лондоні?

— Бо я пригадав, що колись підозрював тебе у крадіжці мого золотого годинника. Відтоді я вже дізнався, хто насправді його вкрав.

— Бачиш, який ти осел. Твій годинник вкрав я.

— Невже це ти його вкрав?